

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 347.235(497.434Sodražica)"1753/1936"

Prejeto: 25. 8. 2018

Matjaž Ambrožič

doc. dr., duhovnik, znanstveni sodelavec, Teološka fakulteta UL, Poljanska c. 4, p. p. 2007, SI-1001 Ljubljana
E-pošta: matjaz.ambrozic1@guest.arnes.si

Ribniška graščaka Anton st. in Anton ml. Rudež – poslednja patrona župnije Sodražica

IZVLEČEK

Ribniško gospostvo je patronatne pravice nad sodraškimi župnijskimi vikariatom izvrševalo od njegove ustanovitve leta 1753, v letih 1862–1936 pa tudi nad župnijo. Sprva so jih izvrševali njegovi lastniki grofje Kobenzli, od leta 1810 pa graščaki Rudeži. Sporne so postale leta 1936, ko je patron ing. Anton Rudež ml. prodal ribniški grad in del veleposestva vojaškemu erarju in začel trditi, da ni več patron, ker bi sicer moral sofinancirati popravila župnijskih stavb v Sodražici. Patronatnih bremen prav tako ni želel sprejeti vojaški erar, saj je grad in posest kupil brez vknjiženih bremen. Zapletu je sledila več let trajajoča sodna obravnava zadeve, ki ni dobila pravega epiloga.

KLJUČNE BESEDE

župnija Sodražica, gospostvo Ribnica, grofje Kobenzli, Anton Rudež st., Anton Rudež ml., patronat

ABSTRACT

LORDS OF THE RIBNICA MANOR ANTON RUDEŽ SR. AND ANTON RUDEŽ JR. AS THE LAST PATRONS OF THE PARISH OF SODRAŽICA

Ribnica seignior exercised the rights of patronage over the parish vicariate of Sodražica since its founding in 1753 and over the parish itself in the period of 1862–1936. Initially, the rights of patronage were exercised by its owners, the Counts of Kobenzl, and from 1810 onwards by the lords of the Ribnica's manor, the Rudež family. The patronage rights became a point of dispute in 1936, when the patron, engineer Anton Rudež Jr., sold the Ribnica manor and part of the large estate to the military treasury, claiming that he was no longer the patron, because this would oblige him to co-fund the restoration works on parish buildings in Sodražica. However, the military treasury refused to shoulder the burden of patronage as well, having bought the manor and the estate free of debt. The controversy led to a lengthy legal dispute, which never reached a closing epilogue.

KEY WORDS

parish of Sodražica, seignior of Ribnica, Counts of Kobenzl, Anton Rudež Sr., Anton Rudež Jr., patronage

Uvod

Patronat ima svoj izvor v germanski dobi cerkvene – kanonskega prava, ki je trajala od Pipina Malega do Gratiana (8.–12. stol.). Njen značilni pojav so bile t. i. lastniške cerkve s prevladujočim vplivom laikov – zemljiških gospodov – na cerkvene zadeve. Ti so zidali cerkve, jih opremili in vzdrževali. Pri njih so samovoljno nastavljali duhovnike. V srednjem veku so imele cerkve in cerkvene ustanove tudi svoje zavetnike (zaščitnike) – odvetnike, advokate (nem. Vogt). Ti so imeli za nalogo braniti pred napadi svoje cerkvene stranke in cerkveno premoženje tudi z oboroženo silo, ali pa so jih zastopali pred sodiščem. Iz nekdanje lastniške pravice pri lastniških cerkvah in beneficijah, ki je slonela na lastništvu ali njemu podobnemu razmerju, je nastal patronat. Patron je smel predlagati – prezentirati klerika, ki naj se podeli cerkev ali beneficij pod njegovim patronatom, toda predlaganega klerika je imenovala in potrdila cerkvena oblast – običajno krajevni škof.

Pomembno je razlikovati med javnimi in zasebnimi patronati. Javni patronati so bili tisti, ki jih je izvrševal vladar ali v njegovem imenu vlada. Mednje so na slovenskem ozemlju spadali deželnoknežji patronati in patronati verskega sklada. Vsi ostali so bili zasebni patronati. Med zasebne patronate so prištevati tudi tiste, ki so bili združeni z državnimi domenami, pa patronate cerkvenih dostojanstvenikov in korporacij (ustanov) ter mestnih občin.¹

Najvažnejša patronova pravica je bila prezentacijska pravica predlagati klerika za vsako izpraznjeno mesto (službo) pri patronatni cerkvi oziroma beneficiju. Predlog se je imenoval prezentacija (lat. praesentatio). Na slovenskem ozemlju se je prezentacija vršila nekoliko drugače, kakor jo je določal *Zakonik kanonskega prava* iz leta 1917.² Kleriški patron je od škofa dobil listo treh kandidatov (terno), ki jih je škof na podlagi konkurznega razpisa³ imel za najvrednejše. Izmed njih je potem patron enega izbral. Tudi pri javnih patronatih se je postopalo na podlogi terna-predlogov ordinarijev. Laiškemu patronu pa je škof poslal seznam vseh sposobnih prosilcev (t. i. kvalifikacijsko tabelo) za dotično mesto ali službo, izmed katerih je patron enega predlagal.⁴

Pravico do preživnine je imel patron, ki je brez svoje krivde zašel v revščino. V tem primeru sta bila cerkev ali beneficij zavezana, da ga vzdržujeta tudi v primeru, če se je patronatnim pravicam odpovedal v korist cerkve ali pa si je ob ustanovitvi izgovoril ren-

to, ki se je izkazala za nezadostno. Patroni so imeli tudi častne pravice. V patronatni cerkvi so smeli imeti svoj grb ali drug znak svoje rodbine z odgovarjajočim napisom. Pri cerkvenih procesijah in pogrebih so imeli v sprevodu prednost pred ostalimi laiki. Na izbranem mestu v cerkvi so lahko imeli svoj sedež, vendar je ta moral stati izven prezbiterija in ni smel imeti baldahina. Ob smrti so imeli v patronatni cerkvi pravico do zvonjenja, slovesnega mrliškega opravlila in pokopa.⁵

Zakonik kanonskega prava iz leta 1917 je našteval patronove dolžnosti. Dolžnost nadzora nad upravo cerkvenega premoženja je patron imel kot član cerkvenega predstojništva. Gradbena dolžnost je patrona s plačilom stroškov bremenila takrat, ko se je pokazala potreba po popravilu cerkve ali nadarbinskih poslopij ali pa potreba novogradnje pri razpadajoči cerkvi. Dolžnost dotacije je patrona bremenila v primeru, če je patronat izviral iz dotacije.⁶ Patronom pa ni bilo treba prispevati k stroškom, ki so nastali zaradi pomnoženih izdatkov za bogoslužje, ali pa za povečanje cerkve, če se je pomnožilo prebivalstvo.⁷

Patronatne zadeve so se pred drugo svetovno vojno odvijale po smernicah, ki so bile zakoličene v dobi jožefinizma. Cesar Jožef II. (1780–1790) je zastopal stališče, da mora vsaka župnija imeti svojega patrona. Patronat nad novoustanovljenimi jožefinskimi župnijami je prevzel verski sklad v primeru, če ga je domači zemljiški gospod odklonil. Patronom je bila naložena obsežna gradbena dolžnost, ki ni prenehala, četudi so se svojim pravicam odpovedali. Na ta način so patronati postali realna bremena, kar po kanonskem pravu nikdar niso bili. Starejši predpisi o patronatnih bremenih so ostali tudi po avstrijskem konkordatu (1855) sprva nespremenjeni. Novo ureditev so prinesli deželni zakoni v šestdesetih letih 19. stoletja. Razbremenitev patronov je obstajala v tem, da je bila njihova tangenta⁸ skrčena na tretjino (na nekdanjem Kranjskem na petino) gradbenih stroškov. Dve tretjini oziroma štiri petine stroškov je padlo na župljane.⁹ Zakon o medverskih odnosih z dne 7. maja 1868 je v čl. 9 to lastnost patronatov poudaril in določil, da so pri realnem patronatu patronatne dolžnosti neodvisne od veroizpovedi patrona. V verski zakonodaji, izdani 7. maja 1874, pa je država v čl. 32 obljubila, da se bodo patronatna razmerja uredila posebej, kar pa se vse do razpada monarhije ni zgodilo. Patronatna razmerja so v Kraljevini Jugoslaviji zaradi agrarne reforme, ki je nameravala razlastiti

¹ Kušej, *Cerkveno pravo*, str. 197–198.

² *Corpus Iuris Canonici 1917*, kan. 148, 149, 455.

³ Ko je bila župnija zaradi smrti, odstavitve ali premostitve bivšega župnika izpraznjena, je škofijski ordinariat razpisal konkurzni razpis za novega župnika, na katerega so se prijavili zainteresirani duhovniki, ki so imeli opravljen župniški izpit oziroma so izpolnjevali razpisne pogoje.

⁴ Kušej, *Cerkveno pravo*, str. 199–200.

⁵ *Corpus Iuris Canonici 1917*, kan. 1455; Kušej, *Cerkveno pravo*, str. 201.

⁶ *Corpus Iuris Canonici 1917*, kan. 1469.

⁷ Kušej, *Cerkveno pravo*, str. 202.

⁸ Tangenta je bila na konkurenčni obravnavi določen prispevek posameznega zavezanca za kritje gradbenih stroškov. Patronom je nemalokrat država naložila tisto, česar ni mogel ali hotel nositi kdo drug.

⁹ Wahrmund, *Das Kirchenpatronatrecht*, str. 199.

tudi cerkveno posest, postala nevzdržna, saj so bila s patronati povezana javnopravna realna bremena.¹⁰ Zadevo naj bi razrešil konkordat.

Leta 1934 je stopil v veljavo zakon o razrešitvi rodbinskih fidejkomisov, ki je od upravičencev zahteval, naj prijavijo svojo patronatno pravico na osnovi fidejkomisne listine.¹¹ V neratificiranem konkordatu med Svetim sedežem in Kraljevino Jugoslavijo, podpisanem 25. julija 1935, je bilo v čl. 18 določeno, da bo Katoliška Cerkev v Jugoslaviji prejemala letno državno subvencijo, s katero bo pod državnim nadzorstvom sama upravljala. Čl. 21 je določal, da bodo morali biti ukinjeni vsi javni kot tudi zasebni patronati.¹²

Na podlagi agrarne reforme za veleposestva je v letih 1937–1939 prišlo do odkupa patronatnih bremen knezov Auerspergov na Kočevskem. Številna gospostva so patronatne pravice ohranile do druge svetovne vojne, med in po njej pa jih zaradi razmer niso več mogle izvrševati.

Patroni grofje Kobenzli

Ozemlje župnije Sodražica je stoletja spadalo pod okrilje župnije Ribnica. Zaradi pastoralnih potreb je goriški nadškof Karel Mihael grof Attems 1. septembra 1753 ustanovil v Sodražici župnijski vikariat. V ustanovni listini je bila opredeljena zlasti prezentacijska vloga patrona grofa Kobenzla z naslednjimi besedami: »V večem spomin. Nastavljeni vikar v Sodražici pod ribniško župnijo na Kranjskem, naše goriške nadškofije, naj bo predlagan (prezentiran) od presvetlega gospoda grofa Kobenzla, tamkajšnjega zemljiškega gospoda in naj bo potrjen, če bo najden za sposobnega in primernege, od visoko častitega ribniškega župnika.«¹³ Nadškof Attems je vikariat očitno ustanovil na lastno pobudo brez predhodnega soglasja patrone ribniške župnije vladarice Marije Terezije. Ta je nadškofu 8. marca 1754 sporočila, da za ustanovitev novih ustanov potrebuje najprej njeno – deželnoknežje soglasje, saj sta bili župniji Ribnica in Bloke deželnoknežji in kot taki pod njenim patronatom. Nadškof je bil pozvan, naj v prihodnje predloži načrte za ustanovitev novih dušnopastirskih ustanov. Sodraški vikariat je bil naposled potrjen 9. oktobra 1755.¹⁴

Grof Gvidon Kobenzl (1712–1797) je ob ustanovitvi sodraškega župnijskega vikariata kot zemljiški gospod postal patron z vsemi pravicami in dolžnost-

mi, ki so bile povezane s patronatom, kar so si takrat gospodje šteli v veliko čast.¹⁵ Patronat je bil zvezan s posestvom, zato se je za patrona označevalo *Praedium Reiffnicense* – ribniško gospostvo. Tako je bilo omenjeno tudi v šematizmu *Cathalogus Cleri* za leto 1864, ko je bil sodraški vikariat že povišan v samostojno župnijo.¹⁶

Iz zadnjih let patrona grofa Gvidona Kobenzla se je ohranilo nekaj zanimivih drobcov. Ko je leta 1795 pogorela cerkev v Sodražici, so se mnogi spraševali, kako jo bodo zopet pozidali oziroma popravili. 17. julija 1795 je nadškofijski urad v Ljubljani pisal ribniškemu dekanu, naj s pomočjo patronatne gosposke (Patronats Herrschaft) v Ribnici napravi predračun, da ga bo mogel predložiti deželnemu uradu, kar priča, da o patronatu ni bilo nobenega dvoma ali spora.

20. novembra 1795 je bilo razpisano mesto vikarja v Sodražici s poudarkom, naj bo na koncu dano na znanje, da vsakdo, ki na to misli, svojo prošnjo naslovi na ribniško gospostvo grofa Kobenzla kot patrona, da bi ga lahko doseglja v šestih tednih.¹⁷

24. januarja 1796 je bil nastavljen za vikarja v Sodražici Franc Kopčaver. Ribniškemu dekanu je bila od nadškofijskih uradov dana naloga, naj ga v soglasju z zastopnikom grofa Kobenzla umesti. Grof je bil takrat odsoten, ker se je bal Francozov.¹⁸

O izvrševanju patronata s strani grofa Gvidona Kobenzla priča tudi napis na malem zvonu božjepotne cerkve pri Novi Štifti, ki se glasi: SVB ILUST: DOM: DOM: GUIDONE COMITE COBENCEL PATRONO MAXIMO HUIUS ECCLESIAE. ANNO 1797 I: I: S: [Pod presvetlim gospodom gospodom Gvidonom grofom Kobenzlom, največjim patronom te cerkve. Leta 1797 Janez Jakob Samassa.]¹⁹

Očitno pa je najemnik ribniškega gospostva, Anton Rudež I., patronu Gvidonu Kobenzlu povzročal

¹⁰ Kušej, *Cerkveno pravo*, str. 207–210.

¹¹ Ambrožič, *Ustanovitve zasebnih kanonikatov*, str. 66.

¹² *Enchiridion dei Concordati*, str. 902, 904–906, 920.

¹³ »Ad perpetuam rei memoriam. Vicarius in Sodersiz sub parochia Reiffnicensi in Carniolia, Nostrae Goritiensis Archi. Dioecesis. exponendus praesentabitur ab Illmo. Dno. Comite Cobenzl, tamquam terrestri domino, et confirmabitur, si aptus seu idoneus repertus fuerit a Multum Rdo. Dno. parochia Reiffnicensi.« NŠAL, Župnije, š. 303, Dekanijski urad ordinariatu, Ribnica, 26. 9. 1938.

¹⁴ Volčjak, *Goriška nadškofija*, str. 97, 98.

¹⁵ Grofje Kobenzli, gospodje s Proseka, so prevzeli ribniško gospostvo leta 1700, ko ga je Ludvik Gundakar Kobenzl priženil in podedoval po svoji prvi ženi Ani Katarini grofici Trilleck (Trilleg). Ker ni imel moških potomcev, ga je leta 1738 prodal svojemu bratu Janezu Gašperju Kobenzlu. Leta 1742 ga je prevzel njegov sin Gvidon (tudi Gvidobald) Kobenzl (1712–1797), po njegovi smrti pa je pripadlo samskemu vnuku Janezu Filipu Kobenzlu (1741–1810), ki je bil priznan za lastnika leta 1798. Leta 1810 je ribniško gospostvo prodal Antonu Rudežu I. iz Kobjeglave, ki je bil od leta 1787 njegov oskrbnik, od leta 1789 pa najemnik (Skubic, *Zgodovina Ribnice*, str. 360–374; Smole, *Graščine*, str. 421–422).

¹⁶ NŠAL, Župnije, š. 303, Dekanijski urad ordinariatu, Ribnica, 26. 9. 1938.

¹⁷ »So wird solches zu dem Ende bekannt gemacht, damit jene, welche dafür anzuhalten gedenken, ihre an Gr. Kobenzl Herrschaft Reifnitz als Patron eingerichtete Bittschriften binnen 6 Wochen einzureichen wissen mögen.«

¹⁸ NŠAL, Župnije, š. 303, Dekanijski urad ordinariatu, Ribnica, 26. 9. 1938.

¹⁹ OA Ambrožič, *Terenski zapiski zvonov*, zv. 2, Nova Štifta, 6. 10. 2000.

Sodražica pred letom 1918 (Skubic, Zgodovina Ribnice, str. 430).

težave, zato je ta moral patronatne obveze plačevati iz svojega. Ko je leta 1795 udarila strela v zvonik novoštiftarske cerkve, najemnik Rudež ni dovolil nikarkršnih popravil. Želel je, da bi se opustila. Grof Kobenzl je leta 1797 pred Francozi iz Gorice pribežal v Ribnico. Prosili so ga, naj da popraviti novoštiftarsko cerkev, kar je kot patron rad storil in prispeval 250 fl. Ob nabavi omenjenega zvona novoštiftarska cerkev ni imela denarja »deloma zaradi nevoščljivosti graščinskega najemnika, deloma zaradi lizunstva obeh cerkvenih ključarjev, ki sta nosila denar, kar ga je padlo v pušico, pri priči v grad najemniku in sta se mu lizala in sta se mu lizala, kakor da bi bilo to pridobljeno po njuni pridnosti.«²⁰

Patroni Rudeži

Leta 1810 je prešel po nakupu ribniškega gospodstva patronat na Rudeže.²¹ Jožefinistično naravnani Anton Rudež I. (1757–1823) je le stežka sprejemal patronatna bremena, kar se je kazalo vse do njegove smrti. Jožef Rudež I. (1793–1846) je bil pri ljudeh in Cerkvi bolj priljubljen. Samski Jožef Rudež II. (1819–1871) je 20. aprila 1854 dovolil likvidirati neko pobotnico za cerkev v Sodražici. Podpisal jo je s pripombo: »Odobreno od patronatnega gospodstva Ribnica. Jožef Rudež.«²² Iz navedenega je bilo razvidno, da se je ribniško gospodstvo imelo za patrona še po letu 1848, ko je bil ukinjen fevdalizem in je bila izvršena zemljiška odveza.²³

Tudi v naslednjih desetletjih arhivska dokumentacija priča o izvrševanju patronata s strani Rudežev. 9. oktobra 1860 je ljubljanski knezoškofijski ordinariat sporočil ribniškemu dekanu, da je v neki sporni zadevi glede patronata v Sodražici in Loškem Potoku goriški metropolit kot druga instanca potrdil sodbo ljubljanske škofije, da je *praedium* Ribnica patron župnij Sodražica in Loški Potok.²⁴ Tukaj je dekan Anton Skubic napačno zapisal, saj Sodražica leta 1860 še ni bila samostojna župnija, pač pa še vedno župnijski vikariat.

Jožef Lesjak je bil za sodraškega župnijskega vikarja prezentiran (predlagan) 10. avgusta 1850.²⁵ 11. januarja 1861 se je na prošnjo za potrditev zadolžnic mašnih ustanov prvič podpisal kot župnik in pri dataciji uporabil naziv župnijski urad,²⁶ čeprav ga sočasni dokumenti knezoškofijskega ordinariata še vedno naslavljajo kot župnijskega vikarja. Patronat nad sodraško župnijo in šolo je v času povišanja v župnijo okoli leta 1862 izvrševal lastnik ribniškega gospodstva Jožef Rudež II.

Leta 1871 ga je nasledil brat dr. Teodor Rudež (1838–1908). Za časa njegovega izvrševanja patronata je bilo s prezentacijami sodraških župnikov nekaj zapletov.²⁷ 24. junija 1874 je bila zoper župnika

²⁴ NŠAL, Župnije, š. 303, Dekanijski urad ordinariatu, Ribnica, 26. 9. 1938.

²⁵ NŠAL, Župnije, š. 302, Vikar Lesjak kapitularnemu konzistoriju, Sodražica, 8. 6. 1859; Ordinariat novomeškemu okrožnemu sodišču, Ljubljana, 15. 7. 1872.

²⁶ NŠAL, Župnije, š. 302, Župnik Lesjak finančni prokuraturi, Sodražica, 11. 1. 1861.

²⁷ Laiškemu patronu je škof poslal seznam vseh sposobnih prosilcev (t. i. kvalifikacijsko tabelo) za dotično mesto ali službo, izmed katerih je patron enega predlagal. Prezentacija se je morala izvršiti v štirih mesecih, po kanonskem pravu izpred leta 1917 pa je bil ta čas le šest tednov. Če patron v roku

²⁰ Skubic, *Zgodovina Ribnice*, str. 366–367.

²¹ Več o Rudežih in njihovem rodovniku gl.: Rudež Kosler, *Dnevnik Olge Rudež Kosler*, str. 1–42.

²² »Bewilliget von der Patronats Herrschaft Reiffnitz. Josef Rudesch.«

²³ Skubic, *Zgodovina Ribnice*, str. 374–379.

Lesjaka podana ovadba zaradi motenja javnega miru in žaljenja cesarskega veličanstva. 7. junija je med pridigo kritiziral preklık konkordata, ministra Beusta in cesarjevo zadržanje. Okrožno sodišče v Novem mestu ga je 11. decembra 1874 obsodilo na zaporno kazen treh mesecev,²⁸ ki pa jo je cesar Franc Jožef I. 12. avgusta 1875 omilil na osem dni zaradi zavze-manja ordinariata in župnikove starosti 66 let.²⁹ Župnijski upravitelj je 25. junija postal kaplan Damijan Pavlič. Istega dne so bili interesenti za novega sodraškega župnika pozvani, naj svoje prošnje posredujejo ribniškemu gospostvu.³⁰ Dekan Martin Skubic je potek župniškega razpisa 29. junija skušal zaustaviti, saj so bili pritožbeni postopki do pravnomočnosti sodbe še v teku. Tudi Lesjak se kar tako ni želel ločiti od uživanja župnijske nadarbine, zato je o zapletenem stanju dekan Skubic 18. julija poročal kapitularnemu konzistoriju. Avgusta se je o problematiki odstranitve župnika Jožefa Lesjaka odvijala živahna korespondenca med vodstvom škofije, deželno vlado, pravosodnim ministrstvom in ministrstvom za uk in bogočastje. Dejansko je v tovrstnih primerih prihajalo do kolizije med določili t. i. majskih zakonov iz leta 1874 in kanonskim pravom. Lesjak je želel na župniji ostati vsaj do jurjevega – 23. aprila 1876,³¹ a njegovi prošnji oblasti niso ugodile. 10. avgusta 1875 je župnik kaplanu moral izročiti matične knjige in pisarniške posle,³² vodenju župnije se je Lesjak pod pritiskom cerkvenih in svetnih oblasti odpovedal 17. avgusta. Tri dni kasneje je kapitularni konzistorij zaprosil, da bi do odobritve pokojnine zadeve ostale takšne, kot so bile, a ni bil uslišan.³³ Obsodba je nedvomno botrovala župnikovi smrti 11. septembra 1875 ob 1^h popoldne v Ribnici, kjer je bil pri zdravniku. Zakramente mu je podelil dekan Skubic, ki je prevzel v upravo tudi župnikovo zapuščino.³⁴

ni predložil svojega kandidata, se je aplicirala prosta podelitev (libera collatio) ordinarija. V primeru pravde zaradi prezentacijske pravice med ordinarijem in patronom ali med sopatroni samimi oziroma med predlaganimi kandidati zaradi prednosti (precedence) na listi se je podelitev odložila do končanja spora (Kušej, *Cerkveno pravo*, str. 199–200).

²⁸ NŠAL, Župnije, š. 302, Župnijski urad ordinariatu, Sodražica, 29. 5. 1875.

²⁹ NŠAL, Župnije, š. 302, Okrožno sodišče ordinariatu, Novo mesto, 24. 8. 1875.

³⁰ NŠAL, Župnije, š. 302, Ordinariat ribniškemu dekanijškemu uradu, Ljubljana, 25. 6. 1875; Nota deželnega predsednika ordinariatu, Ljubljana, 3. 7. 1875, Nota deželnega predsednika ordinariatu, Ljubljana, 25. 8. 1875.

³¹ NŠAL, Župnije, š. 302, Župnik Lesjak kapitularnemu vikarju, Sodražica, 4. 7. 1875.

³² NŠAL, Župnije, š. 302, Okrajno glavarstvo župniku Lesjaku, Kočevje, 8. 8. 1875; Ordinariat deželni vladi, Ljubljana, 21. 8. 1875.

³³ NŠAL, Župnije, š. 302, Dekanijski urad ordinariatu, Ribnica, 29. 6. 1875; Dekanijski urad kapitularnemu konzistoriju, Ribnica, 18. 7. 1875; Lesjak kapitularnemu konzistoriju, Sodražica, 20. 8. 1875; Župnijski urad ordinariatu, Sodražica, 9. 9. 1875; Dekanijski urad ordinariatu, Ribnica, 24. 9. 1875.

³⁴ NŠAL, Župnije, š. 302, Dekanijski urad ordinariatu, Ribnica, 11. 9. 1875.

Prvi je za izpraznjeno sodraško župnijo 28. avgusta 1875 zaprosil Janez Ev. Oblak, župnik pri Sv. Heleni (Sv. Helena – Dolsko).³⁵ V naslednjih tednih sta prošnji oddala še Ignac Böhm, lokalni kaplan v Šentjakobu ob Savi, in Matej Jereb, lokalni kaplan v Javorju. Novi knezoškof dr. Janez Zlatoust Pogačar je priporočil v izbiro opolnomočenemu solastniku ribniškega gospostva in patronu sodraške župnije dr. Teodorju Rudežu, ki je bil c. kr. notar v Ljubljani, Ignaca Böhma. 3. novembra je pisal patronu, ta pa se je dva dni kasneje pisno obrnil na ordinariat.³⁶ Ignac Böhm je naposled odstopil od kandidature, zato je ordinariat razpis moral ponoviti. Nanj so se prijavi: Janez Arko, lokalni kaplan na Jančah, Jožef Voglar, kaplan v Škočjanu, in Peter Mohar, kaplan v Predosljah. Škof Pogačar je patronu Rudežu predlagal v izbor Jožefa Voglarja,³⁷ ki je bil 30. januarja prezentiran in 19. aprila 1876 umeščen za novega sodraškega župnika.³⁸

Patron ing. Anton Rudež st.

1. marca 1902 je knezoškof dr. Anton Bonaventura Jeglič takrat novemu patronu ing. Antonu Rudežu st. (1871–1938)³⁹ izmed štirih kandidatov za novega sodraškega župnika priporočil Ivana Čebaška.⁴⁰ Patron ga je prezentiral 5. marca, za sodraškega župnika pa je bil potrjen 7. aprila istega leta. Kandidature ekspozita Dominika Janeža z Gore škof ni podprl.⁴¹ Že 13. aprila pa je Čebašek knezoškofu Jegliču napisal pismo, v katerem ga je zaprosil, naj ga ne pošlje v Sodražico, saj se je župniji želel odpovedati. Kot razlog je navedel pismo, ki je opisovalo nezaupanje med duhovščino in ljudmi v Sodražici. Ker je vse osebno premoženje dal za cerkev, bi za selitev potreboval še dodatnih 1.000 kron dolga.⁴²

Škofu ni preostalo drugega, kot da je Čebaškovo odpoved sprejel in za upravitelja župnije 25. aprila

³⁵ NŠAL, Župnije, š. 302, Župnik Oblak ordinariatu, Sv. Helena – Dolsko, 28. 8. 1875.

³⁶ NŠAL, Župnije, š. 302, Ordinariat Qualifications-Tabelle, Ljubljana, oktober 1875; Ordinariat patronu Rudežu, Ljubljana, 28. 10. 1875; Patron Rudež ordinariatu, Ljubljana, 5. 11. 1875.

³⁷ NŠAL, Župnije, š. 302, Kaplan Voglar patronu Rudežu, Škočjan, 2. 1. 1876.

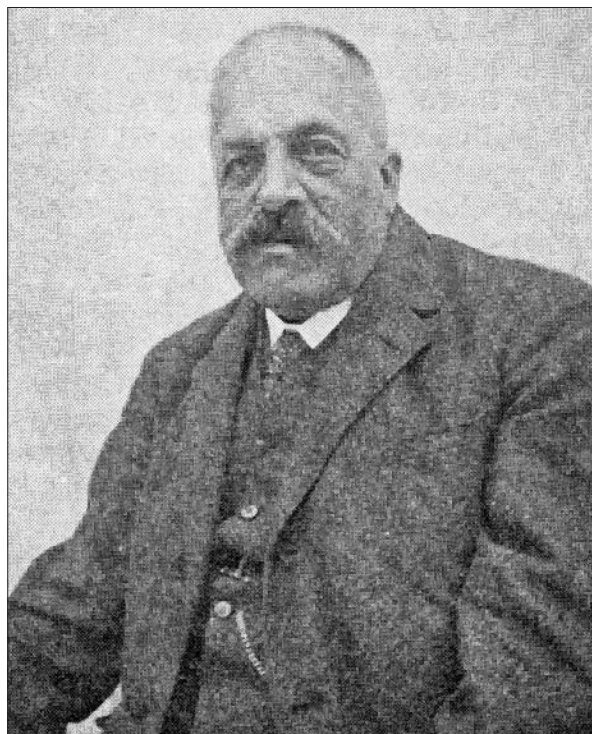
³⁸ NŠAL, Župnije, š. 302, Ordinariat Qualifications-Tabelle, Ljubljana, 27. januar 1876; Patron Rudež ordinariatu, Ljubljana, 30. 1. 1876; Ordinariat patronu Rudežu, Ljubljana, 31. 1. 1876; Ordinariat deželni vladi, Ljubljana, 19. 4. 1876.

³⁹ Ing. Anton Rudež st. se je rodil 21. julija 1871. Gozdarstvo je študiral na Dunaju. Leta 1902 je za očetom prevzel ribniški grad in veleposest. Bil je liberalni poslanec v kranjskem deželnem zboru, po prvi svetovni vojni pa je postal predsednik Zveze lesnih proizvajalcev Jugoslavije. Umrl je 6. decembra 1932 v Ribnici (Skubic, *Zgodovina Ribnice*, str. 379–380; Rudež Kosler, *Dnevnik Olge Rudež Kosler*, str. 17).

⁴⁰ NŠAL, Župnije, š. 302, Kvalifikacijska tabela – Ordinariat patronu Rudežu, Ljubljana 1. 3. 1902.

⁴¹ NŠAL, Župnije, š. 302, Patron Rudež ordinariatu, Ribnica, 5. 3. 1902; Ordinariat Župniku Čebašku, Ljubljana, 7. 4. 1902.

⁴² NŠAL, Župnije, š. 302, Župnik Čebašek knezoškofu Jegliču, Crni Vrh, 13. 4. 1902.

*Ing. Anton Rudež st.
(Skubic, Zgodovina Ribnice, str. 378).*

1902 imenoval dotedanjega ribniškega kaplana Josipa Brešarja, ki je v Sodražico prispel 14. maja, Ivana Travna pa je premestil za kaplana v Ribnico.⁴³ Brešarjevi nastavitvi je nasprotoval patron ing. Anton Rudež st., saj je na javnem shodu v Ribnici domnevno blatil delovanje njegovega očeta kot načelnika cestnega odbora. Ordinariat ga je opomnil, da kot patron po cerkvenih zakonih nima pravice predlaganja župnijskega upravitelja.⁴⁴ Patron Rudež se je nameraval udeležiti tudi primopredaje, a je iz užaljenosti, ker ga župnijski upravitelj v cerkvi ni slovesno sprejel, odšel. Dekan Dolinar mu je pojasnil, da to pri primopredaji novega župnijskega upravitelja ni navadi, saj ni župnik.⁴⁵

Dekan Franc Dolinar je 20. junija 1902 ordinariatu posredoval prošnjo upravitelja Brešarja za zasedbo izpraznjene sodraške župnije. Njeno ugodno rešitev je priporočil v primeru, če se ne bi javil noben drug kandidat, saj mu je bil predhodno omenjeni zaplet s patronom Rudežem dobro znan.⁴⁶ Škofijski ordinariat je v dopisu patronu Rudežu izrazil mne-

nje, da je upravitelj Brešar kot edini prosilec sposoben duhovnik in pravšen za sodraškega župnika, saj si je v kratkem času pridobil zaupanje ljudi. Patron zaradi vmešavanja župnika Franca Krumpetarja iz Sv. Gregorja in še nekaterih dekanijskih duhovnikov, ki naj bi ostalim zainteresiranim duhovnikom preprečevali kandidacijo, Brešarja kot edinega prosilca ni hotel prezentirati, saj naj bi mu bile kratene patronske pravice. Ordinariat mu je problematiko ponovno pojasnil in ga prosil, naj se vzdrži starih zamer. Rudež pa ni odnehal. Brešar mu je bil neljub in si ni predstavljal sodelovanja z njim. Ordinariatu je navrgel očitke, ker se je kandidaturi že ob prvem razpisu na pritisk duhovščine moral odpovedati ekspozit z Gore, Dominik Janež. Zahteval je, da naj ordinariat proti njegovi volji Brešarja ne umesti za novega sodraškega župnika. Ordinariat je na koncu popustil in za izpraznjeno župnijo ponovno izvedel razpis.⁴⁷

Med zapletenim iskanjem novega župnika je Josip Brešar ostal župnijski upravitelj do 2. oktobra 1903, ko je odšel v Velesovo. To kaže na celoletno taktiziranje knezoškofa Jegliča, ki je očitno mislil, da si bo Rudež premislil. Med tem so se za razpisano sodraško župnijo prijavili štirje kandidati. Jeglič je Rudežu izmed njih za prezentacijo predlagal Frančiška Travna, kaplana v Senčurju. Pri tem se je oprl na mnenje sinodalnih izpraševalcev, ki so tudi ocenjevali kandidate. Patron Rudež tokrat ni imel ugovorov in je 2. novembra 1903 za novega sodraškega župnika prezentiral Frančiška (Franca) Travna,⁴⁸ ki je dekret o imenovanju dobil ob umestitvi 10. decembra 1903. Temporalije mu je vpričo patrona Rudeža in ključarjev izročil dekan Dolinar 12. januarja 1904.⁴⁹

Za časa 30-letnega župnikovanja Frančiška Travna so se v Sodražici lotili dveh projektov, ki sta »zahtevala« denarno podporo patrona Rudeža; leta 1908 prenove župnišča in v letih 1927–1928 povečave župnijske cerkve, ki pa so jo izpeljali brez t. i. konkurenčne obravnave in posledično brez patronove finančne udeležbe.

Že jeseni 1904 so župljani skupaj z župnikom Travnom začeli načrtovati prezidavo župnišča. Ustanovili so poseben odbor, ki je bil odgovoren za izvedbo konkurenčne obravnave, s katero naj bi izbrali najugodnejšega izvajalca. Priprave so se zavlekle in se premaknile z mrtve točke šele februarja 1908, ko so bili oblastem predloženi v odobritev načrti in stroš-

⁴³ NŠAL, Župnije, š. 302, Ordinariat dekret Brešarju, Ljubljana, 25. 4. 1902; Ordinariat dekanijskemu uradu, Ljubljana, 25. 4. 1902; Dekanijski urad ordinariatu, Ribnica, 2. 6. 1902.

⁴⁴ NŠAL, Župnije, š. 302, Patron Rudež ordinariatu, Sodražica, 14. 5. 1902; Ordinariat patronu Rudežu, Ljubljana, 27. 6. 1902.

⁴⁵ NŠAL, Župnije, š. 302, Zapisnik, Sodražica, 14. 5. 1902.

⁴⁶ NŠAL, Župnije, š. 302, Upravitelj Brešar ordinariatu, Sodražica, 18. 6. 1902; Dekanijski urad ordinariatu, Ribnica, 20. 6. 1902.

⁴⁷ NŠAL, Župnije, š. 302, Ordinariat patronu Rudežu, Ljubljana, 28. 6. 1902; Patron Rudež ordinariatu, Ribnica, 31. 7. 1902; Ordinariat patronu Rudežu, Ljubljana, 16. 8. 1902; Patron Rudež ordinariatu, Ribnica, 31. 8. 1902; Ordinariat patronu Rudežu, Ljubljana, 5. 9. 1902.

⁴⁸ NŠAL, Župnije, š. 302, Ordinariat kvalifikacijska tabela, Ljubljana, 1903.

⁴⁹ NŠAL, Župnije, š. 302, Knezoškof Jeglič patronu Rudežu, Ljubljana, 31. 10. 1903; Patron Rudež ordinariatu, Ribnica, 2. 11. 1903; Ordinariat dekret Travnu, Ljubljana, 10. 12. 1903; Dekan Dolinar ordinariatu, Ribnica, 14. 1. 1904.

Ribnica 19. 11. 33.

Škofijskemu ordinariatu v
Ljubljani:

na današnji dan prosim
za župnijo Svoborščice & dne 11. 11. 33.
š. 4353 kot patron to župnijo pred-
lagam na prvem mestu za župnika
gospoda Franceta Majdiča doslej
župnika v Matruku, ki naj se
mi blagovoli prolebiti župnija v
Svoborščici:

& colli emi in quod tenentur.

Ing. Anton Rudež.

Patron A. Rudež ml. predlaga za sodraškega župnika F. Majdiča
(NŠAL, Župnije, š. 303, Patron Rudež ordinariatu, Ribnica, 19. 11. 1933).

kovnik. Svojo tangento je za obnovitvena dela prispeval tudi patron Rudež.⁵⁰

26. aprila 1927 je župnik Traven škofijskemu ordinariatu posredoval načrte za povečavo župnijske cerkve. Za gradnjo niso razpisali običajne konkurenčne obravnave, pač pa so se odločili za zbiranje prostovoljnih prispevkov župljanov in dobrotnikov. Ordinariat je župnika opomnil, naj se glede tega pogovori s patronom. Po takrat še veljavni avstrijski zakonodaji so bili patroni dolžni kriti do 2/3 stroškov, če je do povečanja cerkve prišlo zaradi povečanega števila prebivalstva, kar pa se v sodraški župniji ni zgodilo. Cerkev je bila premajhna, njeno povečanje pa je bilo združeno z velikimi stroški, ki pa jih župljani sami niso zmogli povsem pokriti. Preživljali so se s

krošnjarjenjem in kmetovanjem, ki pa je bilo odvisno od vremenskih razmer. Velikega župana ljubljanske oblasti je škofijski ordinariat zaprosil za finančno pomoč v višini 10.000 din. Ministrstvo za vere je odobrilo le 3.000 din.⁵¹

Prizadevanje ing. Antona Rudeža ml. za ukinitve patronata

Dolgoletni župnik Franc Traven je bolehal in naposled umrl 29. avgusta 1933.⁵² Uprava župnije je bila še istega dne izročena kaplanu Francu Starmanu,

⁵⁰ NŠAL, Župnije, š. 302, Ordinariat župnijskemu uradu, Ljubljana, 12. 12. 1904; Ordinariat deželni vladi, Ljubljana, 15. 2. 1908; Ordinariat župnijskemu uradu, Ljubljana, 15. 2. 1908.

⁵¹ NŠAL, Župnije, š. 303, Župnijski urad ordinariatu, Sodražica, 26. 4. 1927; Ordinariat župnijskemu uradu, Ljubljana, 30. 4. 1927; Ordinariat velikemu županu, Ljubljana, 19. 8. 1927; Ministrstvo za vere ordinariatu, Beograd, 10. 12. 1927; Veliki župan ordinariatu, Ljubljana, 27. 1. 1928.

⁵² *Letopis Cerkve na Slovenskem*, Ljubljana 2000, str. 432.

ki je v Sodražico prispel 1. marca istega leta.⁵³ Za izpraznjeno sodraško župnijo se je na razpisu javilo kar deset kandidatov. Ribniški graščak ing. Anton Rudež ml.⁵⁴ je 19. novembra 1933 za novega župnika prezentiral Franca Majdiča, ki je bil poprej župnik v Motniku. Umeščen je bil 31. decembra istega leta.⁵⁵

Po svojem prihodu je župnik Majdič kmalu ugotovil, da sta župnišče in gospodarsko poslopje potrebna večjih popravil. Na obeh je puščala streha. V župnišču je bilo potrebno prepleskati sobe in okna ter urediti peči. Potreboval je tudi urejen hlev, saj se je ukvarjal s prašičerejo. Za obnovitvena dela je 24. aprila 1934 zaprosil kočevsko sresko načelstvo, naj razpiše konkurenčno obravnavo.⁵⁶

Zadeva se zatem skoraj tri leta ni premaknila z mrtve točke. Vmes so 22. septembra 1936 prodali ribniški grad in del veleposestva patrona Rudeža vojaškemu erarju. Prodaja je načrtovana dela dobesedno zavrla, saj Rudež po njej ni hotel ostati patron. Ribniški dekan Anton Skubic je dva meseca prej, 30. julija 1936, opozoril Ministrstvo za vojsko in mornarico, da je veleposestvo ing. Antona Rudeža ml. združeno z realnim patronatom nad župnijama Sodražica in Loški Potok.⁵⁷ Ministrstvo je 13. novembra 1936 poveljstvu dravske divizije in dekanu Skubicu sporočilo,⁵⁸

da je kupljena posest prosta bremen, Rudežu pa, da mu je preostalo še dovolj nepremičnin, iz katerih bi lahko plačeval patronatne obveznosti.⁵⁹

Na prej omenjeno prošnjo župnijskega urada Sodražica, vloženo po škofijskem ordinariatu in po naročilu kraljevske banske uprave z dne 2. maja 1934, je na podlagi razglašala kočevskega sreskega načelstva z dne 1. februarja 1937 šele 13. februarja istega leta v Sodražici potekala konkurenčna obravnavo za izvedbo popravil na župnišču in nadarbinskem gospodarskem posloju. Posredno je sprožila postopek, po katerem naj bi se Rudeži patronata znebili. Ing. Anton Rudež ml. je na njej celo izjavil, da ni nikakršen patron, zato tudi ni nameraval ničesar prispevati. Obravnavo je bila burna tudi zaradi pobude nasprotnika Cerkev in domače duhovščine Antona Lavrenčiča iz Sodražice, ki je bil brat liberalnega poslanca. Svoje somišljenike je na tiho pripeljal na obravnavo in jih naščuval zaradi poraza na občinskih volitvah. Pristaši Jugoslovanske radikalne zajednice (JRZ) obravnave niso jemali za politično zadevo, zato se je, razen občinskih odbornikov in župnika, niso udeležili. Nazadnje so potrebnost popravil priznali vsi, a so nasprotniki pri volitvah v stavbni odbor imeli odločilno besedo in večino. Župnik ni videl možnosti, da bi z njimi lahko sodeloval. Ordinariat mu je svetoval priziv v primeru, če bi glasovali tudi ljudje brez glasovalne pravice. Glede patrona je izjavil, da je imetnik ribniškega gospostva vedno tudi patron sodraške župnije. Patron je nenazadnje leta 1903 prezentiral župnika Travna, leta 1933 pa župnika Majdiča.

Sresko načelstvo v Kočevju je 12. marca 1937 na podlagi izida konkurenčne obravnave določilo obseg popravil na župnišču in gospodarskem posloju v vrednosti 40.585 din in strošek postopka 500 din. Patron je bil dolžan kriti 20 % stroškov v znesku 6.553,50 din, ostali stroški pa so bili naloženi župniji Sodražica.

Popravilo nadarbinskega hleva je maja 1937 zastalo, ker se je patron Rudež pritožil na bansko upravo, kasneje pa se je pritožil tudi državni vojaški erar. Ko je Rudež prodal grad in del bližnjih zemljišč vojaškemu erarju, je menil, da poslednji več zavezanec patronatnih bremen. Morda je Rudež s svojim obnašanjem taktiziral, saj so v tistem času pričakovali, da bo sprejet konkordat med Kraljevino Jugoslavijo in Svetim sedežem, v katerem je bila predvidena ukinitve patronatnih pravic in obveznosti, kar pa se ni zgodilo. Banska uprava je naposled 15. maja 1937 izdala odločbo, s katero je razveljavila odločbo sreskega načelstva v izreku, da je patron župnijske cer-

⁵³ NŠAL, Župnije, š. 303, Ordinariat dekret Starmanu, Ljubljana, 22. 2. 1933; Ordinariat banski upravi, Ljubljana, 20. 3. 1933.

⁵⁴ Ing. Anton Rudež ml. (Toni) se je rodil 9. decembra 1903. Gozdarstvo je študiral na Dunaju in v Zagrebu. Bil je veleposestnik in industrialec. Z bratom Petrom Markom je vodil podjetje Rudež ing. A. & M., lesna industrija in trgovina, Ribnica na Dolenjskem. Ustanovil ga je oče leta 1906, brata pa sta ga povečala leta 1934, ko so parno žago prestavili iz Jelenovega Žleba v Ribnico, v neposredno bližino železniške postaje. Žaga je imela parno lokomobilno, polnojarmenik, jarmenik, dve ameriški krožni žagi, 7 običajnih krožnih žag, parilnice, sušilnico in lastno elektriko. Letno je predelala 15.000 m³ lesa iz lastnih in ostalih okoliških gozdov. Skoraj celotno proizvodnjo je podjetje izvažalo v razne evropske države in v Severno Afriko. Imelo je okoli 70 stalnih uslužbencev in do 40 sezonskih delavcev in voznikov. Za potrebe veleposestva je zgradil gradič z upravnim poslojem na Ugarju. Anton Rudež ml. se je 28. junija 1938 ustrelil zaradi depresije. Njegov sin edinec Jurij je bil rojen 13. novembra 1935, umrl pa je 5. aprila 1997 (Skubic, *Zgodovina Ribnice*, str. 379–380; *Krajevni leksikon Dravske banovine*, str. 634; Gradišnik, *Ribnica, veličina majhnosti*, str. 38–39; Rudež Kosler, *Dnevnik Olge Rudež Kosler*, str. 17–18).

⁵⁵ NŠAL, Župnije, š. 303, Ordinariat patronu Rudežu, Ljubljana, 11. 11. 1933; Patron Rudež ordinariatu, Ribnica, 19. 11. 1933; Ordinariat dekret Majdiču, Ljubljana, 31. 12. 1933; Župnik Majdič ordinariatu, Motnik, 17. 12. 1933; Banska uprava ordinariatu, Ljubljana, 1. 2. 1934.

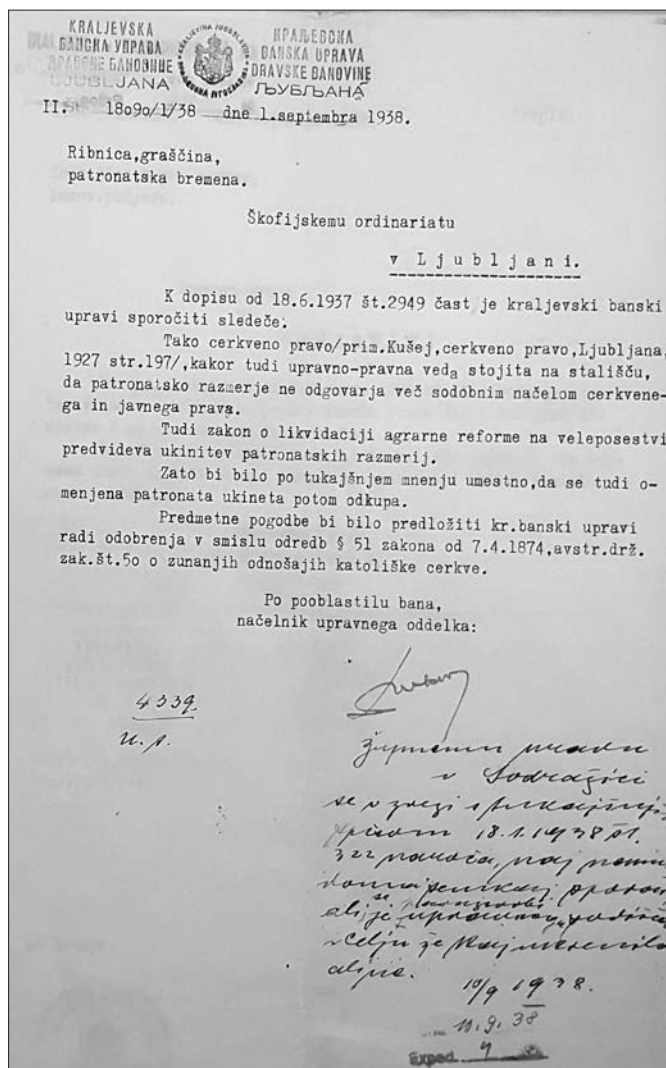
⁵⁶ NŠAL, Župnije, š. 303, Župnijski urad ordinariatu, Sodražica, 24. 4. 1934; Ordinariat banski upravi, Ljubljana, 26. 4. 1934.

⁵⁷ NŠAL, Župnije, š. 303, Dekan Skubic Ministrstvu vojske in mornarice, Ribnica, 30. 7. 1936.

⁵⁸ »Komandantu Dravske divizijske oblasti. Vrača se ovaj akt molbom, da se župnom uredu u Ribnici saopšti, da su kupljene nekretnine od inžinjera g. Rudeža Antona iz Ribnice prenete na državu bez ikakvih tereta odnosno bez kakvih obaveza prodavčevih upisanih na ove nekretnine u pogledu patronata nad pomenitim župskim uredima. No napominje

se, da g. Rudež Anton ima još dosti nepokretnog imanja, te ima čim da jamči uredu za izpunjenje patronarskih obaveza. Po zapovesti Ministra zastupa Načelnika inžinjerski pukovnik [podpis].« NŠAL, Župnije, š. 303, Ministrstvo vojske in mornarice dekanu Skubicu, Beograd, 13. 11. 1936.

⁵⁹ NŠAL, Župnije, š. 303, Ordinariat sreskemu načelstvu, Ljubljana, 10. 11. 1939.

Mnenje banske uprave škofijskemu ordinariatu 1938
(NŠAL, Župnije, š. 303, Banska uprava ordinariatu, Ljubljana, 1. 9. 1938).

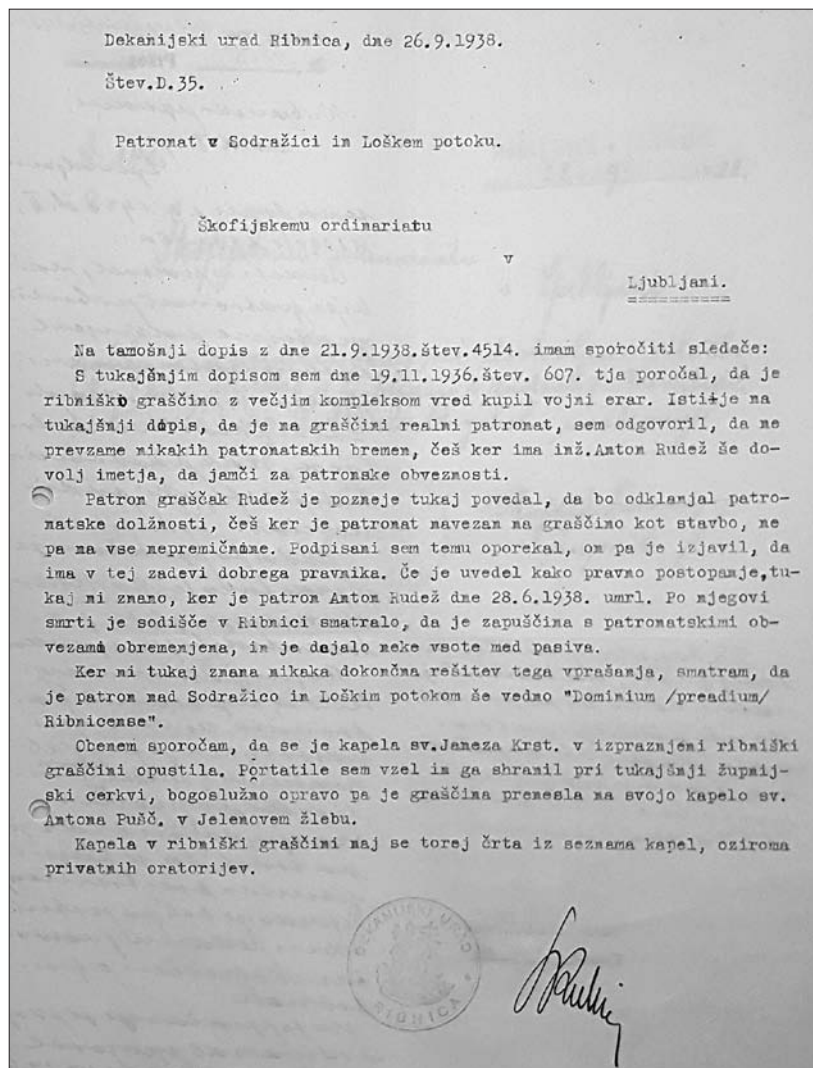
kve in nadarbine pritožitelj iz razloga, ker prvostopenjsko oblastvo za to ni bilo pristojno. Potrdilo pa je prvostopenjsko odločbo, kolikor je izrekala, da je patronat pri omenjeni župnijski cerkvi in nadarbini obstajal. S tem je zavrgla Rudeževo pritožbo, pa tudi pritožbo Ludovika Vesela iz Podklanca, ki je menil, da so ljudje v zadnjih 30-ih letih že dosti prispevali za pokopališče, cerkev, župnišče in šolo. Rudež je bil nazadnje pripravljen darovati prostovoljni prispevek, če bi se z župnijo pogodil za črtanje patronata, sresko načelstvo pa je ordinariatu svetovalo odkup patronatnih bremen.⁶⁰

⁶⁰ NŠAL, Župnije, š. 303, Župnijski urad ordinariatu, Sodražica, 14. 2. 1937; Ordinariat župnijskemu uradu, Ljubljana, 16. 2. 1937 in 16. 3. 1937; Župnijski urad ordinariatu, Sodražica, 4. 5. 1937; Banska uprava župnijskemu uradu, Ljubljana, 15. 5. 1937; Sresko načelstvo zapisnik Rudež, Ribnica, 2. 6. 1937; Ordinariat banski upravi, Ljubljana, 18. 6. 1937; Župnijski urad ordinariatu, Sodražica, 22. 6. 1937.

21. julija 1937 se je župnik Majdič pogovarjal s patronom Rudežem. Ta mu je dejal, da se načelno ne priznava za patrona, ker je prodal svoj grad vojaškemu erarju, torej bi bil kvečjemu sopatron. Pripravljen je bil dati vsoto, ki bi jo sam določil. O patronatnih obveznostih niso hotele slišati ničesar tudi vojaške oblasti, saj so nepremičnine od Rudeža kupile brez bremen. Zaradi zapletenega položaja se popravila na gospodarskem posloplju konec junija sploh niso začela, zato je bil župnik zaskrbljen, kam bo spravil posušeno seno. Problematika je župnika Majdiča zelo obremenjevala, zato ni čudno, da je bil 11. decembra 1937 odpeljan na zdravljenje v ljubljansko Leonišče.⁶¹

Zaradi tožbe državnega erarja Kraljevine Jugoslavije je upravno sodišče v Celju z razsodbo

⁶¹ NŠAL, Župnije, š. 303, Župnijski urad ordinariatu, Sodražica, 12. 12. 1937.

*Pojasnilo dekana Skubica škofijskemu ordinariatu 1938
(NŠAL, Župnije, š. 303, Dekanijski urad ordinariatu, Ribnica, 26. 9. 1938).*

27. decembra 1937 razveljavilo odločbo banske uprave zaradi pomanjkljivega postopka. Banska uprava je nato s svojo rešitvijo 30. avgusta 1938 razveljavila zgoraj navedeno prvostopenjsko odločbo iz istega razloga in predmet vrnila prvostopenjskemu sreskemu oblastvu v ponovno postopanje in odločanje. Pri prvi konkurenčni obravnavi namreč ni dala možnosti vojaški upravi, da oživi svoje pravice in zaščiti svoje pravne koristi kot konkurenčni zavezanec, saj je z nakupom gradu in 17 ha 60 a zemljišč patronat postal sporen.⁶²

Banska uprava je 1. septembra 1938 ordinariatu predlagala, da bi se patronata »ribniške graščine« (gospostva) nad župnijama Sodražica in Loški Potok ukinila z odkupom. Patronatno razmerje namreč ni več odgovarjalo sodobnim načelom cerkvenega in

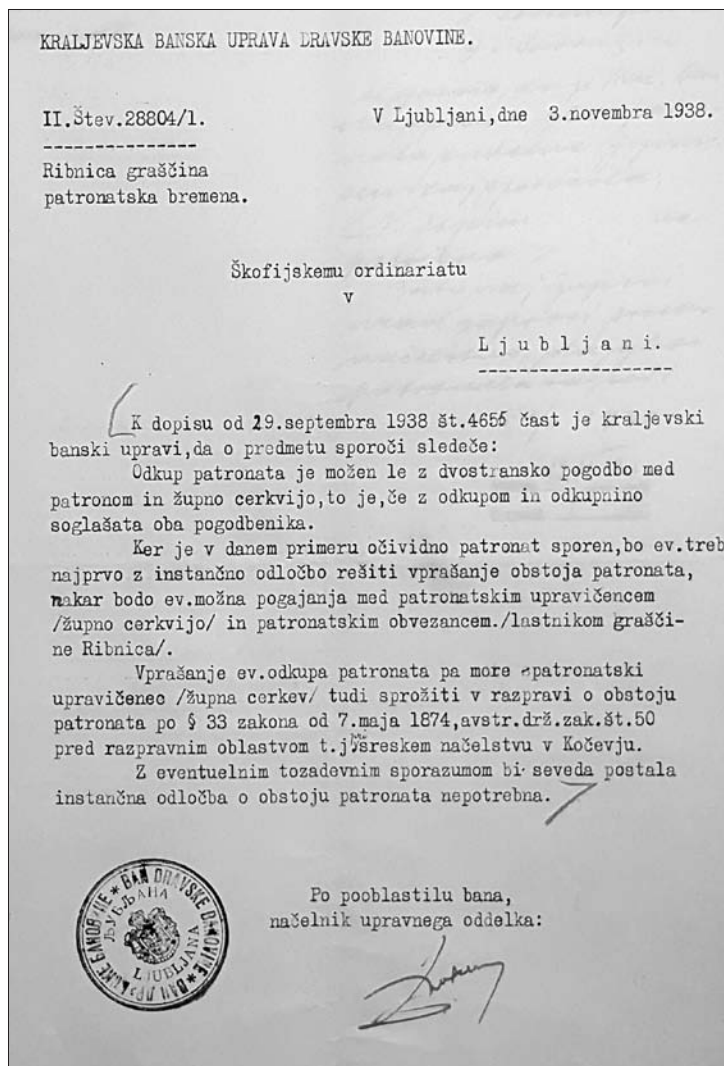
javnega prava. Tudi zakon o likvidaciji agrarne reforme na veleposestvih je predvideval ukinitvev patronatnih razmerij.⁶³

3. novembra 1938 je banska uprava ordinariatu sporočila, da je odkup patronata možen le z dvostransko pogodbo med patronom in župnijsko cerkvijo, če s tem soglašata oba pogodbenika. Spornost obstoja patronata je bilo potrebno rešiti z instančno odločbo, nakar bi bila možna pogajanja med patronatnim upravičencem in patronatnim zavezancem. Vprašanje odkupa patronata bi lahko patronatni upravičenec sprožil v razpravi o obstoju patronata po zakonodaji iz leta 1874 pred kočevskim sreskim načelstvom.⁶⁴

⁶² NŠAL, Župnije, š. 303, Sresko načelstvo odločba, Kočevje, 2. 1. 1940.

⁶³ NŠAL, Župnije, š. 303, Banska uprava ordinariatu, Ljubljana, 1. 9. 1938.

⁶⁴ NŠAL, Župnije, š. 303, Banska uprava ordinariatu, Ljubljana, 3. 11. 1938.

*Sporočilo banske uprave škofijskemu ordinariatu 1938
(NŠAL, Župnije, š. 303, Banska uprava ordinariatu, Ljubljana, 3. 11. 1938).*

Zadeva s priznanjem ali pa odkupom patronata se je še naprej vlekla, medtem pa je 28. junija 1938 ing. Anton Rudež ml. napravil samomor. Do konca je trdil, da je patronat vezan na grad, ki ga je prodal, in ne na zemljišča, ki jih je še obdržal. Po Skubičevem mnenju naj bi okrajno sodišče v Ribnici priznalo obremenitev Rudeževe zapuščine s patronatnim bremenom ok. 20.000 din.⁶⁵

Sresko načelstvo je 14. oktobra 1939 ponovilo konkurenčno obravnavo v Sodražici. Zastopnik državnega erarja in zastopnik mladoletnega Jurija Rudeža sta vsak s svojo argumentacijo zanikala obstoj patronata, »ker ni bilo ustanovne listine«, kar pa ni bilo res. Zagovarjala sta naslednje mnenje. Če je prej obstajalo patronatno razmerje, ki je bilo zvezano z zemljiškim gospostvom, je bilo razrešeno leta 1848.

Da patronat ni obstajal, naj bi bilo razvidno tudi iz tega, da župnija Sodražica ob smrti ing. Antona Rudeža ml. ni odredila zvonjenja in sodelovanja pri pogrebem sprevodu, poleg tega pa ni bilo dokazano 40-letno priposestvovanje. Od škofijskega ordinariata posredovanih listin zastopnika nista priznavala za ustanovne listine.

Zastopnik državnega erarja je pri razpravi nava-
jal, da je državni sklad leta 1936 kupil od pokojnega
ing. Rudeža grad v Ribnici s približno 17 ha zemljišč.
Niti ob sklenitvi pogodbe, niti kdaj pozneje, ni bila
vojaška uprava kot kupec bodisi obveščena od pro-
dajalca, bodisi od cerkvenih oblasti, da na kupljenih
nepremičninah obstaja patronat in da ima vojaška
uprava pravice in dolžnosti patrona. V kupni pogodbi
je bilo izrecno navedeno, da se kupljene nepremični-
ne prenašajo proste vseh bremen. Iz zemljiške knjige
obstoj patronata res ni bil razviden, Skubičevo opo-
zorilo ministrstvu pa je zastopnik zamolčal.

⁶⁵ NŠAL, Župnije, š. 303, Dekanijski urad ordinariatu, Ribnica, 26. 9. 1938.

Iz okoliščin, da je patron veleposestvo ribniškega gradu in ne vsakokratni lastnik gradu, naj bi bilo razvidno, da je šlo za realni patronat. Nesmiselno bi bilo tudi, da bi se kdorkoli obvezal vršiti patronatne dolžnosti zgolj kot lastnik gradu in ne tudi pripadajoče posesti. Pogodbe, ki so se sklepale z državnim skladom, so bile vezane na formalne predpise, zato državni sklad ni mogel prevzeti dolžnosti, ki v pogodbi niso bile izrecno navedene. Vojaška uprava ni niti pogodbeno, niti molče prevzela nase nikakršnih dolžnosti, razen kupnine, ki jo je plačala.

Zastopnik mladoletnega Jurija Rudeža je ugovarjal in zatrjeval, da tudi v primeru obstoja patronata dediča ne zadevajo obveznosti, ker je s kupno pogodbo njegov oče prodal grad z zemljišči vojaški upravi za 1.738.590 din, skupna vrednost celotnega posestva pa je bila nekaj let prej ocenjena na 2.400.000 din. Patronatne dolžnosti in pravice so bile po mnenju Rudeževega zastopnika združene z lastništvom gradu, kar naj bi izhajalo iz tega, da je bil patronat združen z gosposko ribniške doline, kar pa je bilo leta 1848 odpravljeno. Omenjenega leta je grajska posest obsegala 4.000 ha, na začetku 20. stoletja se je skrčila na 1.900 ha, pri prodaji gradu in dela zemljišč vojaški upravi leta 1936 pa je obsegala le še 1.000 ha. Patronatne dolžnosti in pravice se niso obdržale pri tistih veleposestnikih, ki so zemljišča pridobili. Če je obstajal patronat, je bil realen v toliko, da je bil vedno zvezan le s posestvom gradu samega in ne z rodbino. To naj bi bilo razvidno iz tega, da so patronat zemljiške gosposke izvajali prejšnji lastniki gradu grofje Kobenzli pred letom 1810. Zaradi navedenega naj bi patronatne dolžnosti in pravice s prej navedeno pogodbo prešle na vojaško upravo, tudi če v pogodbi niso bile posebej omenjene.

Do tovrstnega argumentiranja upravna oblast (sresko načelstvo) kot nepristojna ni mogla zavzeti stališča. Interpretacije je navedla zaradi osvetlitve problematike. Stranki sta skušali dokazati, da patronat nad cerkvijo in župnijo v Sodražici ni obstajal, ker so manjkale ustanovne listine. Tej argumentaciji je sodraški župnik Majdič ugovarjal, češ da mu je ribniški dekan Anton Skubic potrdil, da je on sam videl pri župniku Travnu ustanovno listino.⁶⁶ Majdič je tudi izjavil, da je ing. Anton Rudež ml. užival patronatne pravice do svoje smrti in da je med drugim prezentiral tudi njega. Leta 1908 je njegov oče prispeval tudi zahtevano zakonito patronsko tangento za popravila župnišča.⁶⁷

Ordinariat je 10. novembra 1939 sreskemu načelstvu pojasnjeval, da je bil realni patronat v preteklosti običajno vezan na gospostvo (nem. Herrschaft, lat. praedium, dominium) in ne na vsakokratnega lastnika gradu. Gospostvo Ribnica je bilo patron obeh

župnij, saj do leta 1936 o tem ni nihče dvomil, gospostvo pa je tudi izvrševalo patronatne pravice in dolžnosti. Ministrstvo je bilo o patronatnih bremenih obveščeno dva meseca pred prodajo ribniškega gradu in zemljišč. Patronatne dolžnosti res niso bile vpisane v zemljiško knjigo, veljale pa so kljub temu, saj so bile javnopravne dolžnosti in se podobno kot davki in bera niso vknjiževale. Če bi se upoštevalo mnenje Ministrstva za vojsko in mornarico, bi moral bremena nositi Rudežev dedič, sicer bi bilo so-patron tudi ministrstvo in bi moralo nositi sorazmerna bremena. Dejstvo, da ing. Antonu Rudežu ml. ob smrti ni zvonilo v Sodražici in da sodraški župnik ni sodeloval na pogrebu, na zadevo ni moglo vplivati.

Glede dileme, ali je patronat obstajal samo nad cerkvijo ali tudi nad župniščem, so bili na škofiji jasni. Rudež je namreč trdil, da je bilo sodraško župnišče po videzu novejšega datuma. Z ozirom na vpliv, ki so ga patroni imeli v 18. stoletju, ni dvoma, da je takratni patron Kobenzl sodraškemu vikarju takrat pomagal postaviti hišo. Patron Rudež je tudi leta 1908 prispeval za kritje stroškov pri popravilu župnišča.⁶⁸

Na podlagi izida konkurenčne obravnave ter zakonodaje in zaslišanja škofijskega ordinariata je sresko načelstvo z odločbo, izdano 2. januarja 1940, odločilo, »da patronat pri cerkvi in župniji Sodražica obstaja, glede določitve subjekta patronata pa se stranke napotijo na redno civilno pravdo«. Zavrnilo je tudi ugovora zastopnika mladoletnega Jurija Rudeža in zastopnika državnega erarja.

Obremenitev patrona je imela osnovo v § 8 zakona z dne 20. julija 1863. Naložitev plačila ostalih stroškov je bila utemeljena na predpisu § 11 istega zakona in § 36 zakona z dne 7. maja 1874, ker se je ugotovilo, da v predmetni zadevi poleg patrona ni drugih dejavnikov, ki bi bili po pogodbi, ustanovi ali kakem drugem pravnem naslovu dolžni prispevati k stroškom. K plačilu se ni moglo pritegniti cerkveno premoženje, nadarbinar (župnik) pa je prejemal dopolnilo h kongru in ni bil zavezan nositi stroškov.

Sresko načelstvo je naposled določilo še obseg popravil (gnojišče, svinjaki, gnojna jama, stranišča, ograja, ostrejša na gospodarskih poslopih in njihovo prekritje, pleskanje oken, tri nove peči, preložitev štedilnika in krušne peči) v skupni vrednosti 41.159 din. Patron naj bi nosil 20 % stroškov, ostale pa župnija. Vodstvo nad deli je prevzel stavbni odbor, ki so ga sestavljali Franc Majdič, Rudolf Lovšin, Anton Lovrenčič st., Jože Pšenica in Ivan Kovačič.⁶⁹

Ordinariat je 13. junija 1940 župniku Majdiču posredoval mnenje za kočevsko sresko načelstvo, v

⁶⁶ Prepise ustanovnih listin hrani tudi NŠAL.

⁶⁷ NŠAL, Župnije, š. 303, Sresko načelstvo odločba, Kočevje, 2. 1. 1940.

⁶⁸ NŠAL, Župnije, š. 303, Ordinariat sreskemu načelstvu, Ljubljana, 10. 11. 1939.

⁶⁹ NŠAL, Župnije, š. 303, Sresko načelstvo odločba, Kočevje, 2. 1. 1940.

katerem je ponovno poudaril dejstva, da je ribniško gospostvo nedvomno patron sodraške župnije.⁷⁰

Zadeva s patronatom in obnovo poslopij je župnika Majdiča zaposlovala celotno poletje 1940. V tistem času je ordinariat z reševanjem podobnih zadev imel izkušnje tudi drugje, saj je bilo tudi škofijsko gornjegrajsko gospostvo patron številnim župnijam na Štajerskem. Škofijska patronatna bremena so se odkupovala po 20.000 din na župnijo, deloma v gotovini, deloma v gozdu. Na podlagi agrarne reforme za veleposestva je v letih 1937–1939 prišlo do odkupa patronatnih bremen kneza Auersperga na Kočevskem. Za odškodnino je posamezni župniji namenil 8–10 ha gozda.⁷¹ Patronatnih pravic in bremen nad župnijo Polšnik se je leta 1940 z odkupom želel rešiti tudi zadnji lastnik gospostva Grmače Richard baron Apfaltrern, kar pa mu zaradi okupacije ni uspelo.⁷² Epiloga morebitnega odkupa Rudeževega patronata prav tako ni bilo zaradi začetka vojne.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

NŠAL – Nadškofijski arhiv Ljubljana
Župnije, š. 302 in 303, Sodražica.

ZASEBNI VIRI

OA Ambrožič – Osebni arhiv Ambrožič
Terenski zapiski zvonov, zv. 2.

LITERATURA

Ambrožič, Matjaž: Ustanovitve zasebnih kanonikatov ljubljanskega stolnega kapitlja. *Stolnica sv. Nikolaja v Ljubljani 1707* (ur. Metod Benedik). Ljubljana: Stolna župnija sv. Nikolaja, Inštitut za zgodovino Cerkev pri Teološki fakulteti, Društvo Mohorjeva družba, 2008, str. 48–84.

Ambrožič, Matjaž: Patronatne pravice in obveznosti gospostva Grmače. *Kronika* 59, 2011, str. 525–546.

Corpus Iuris Canonici. Romae, 1917.

Enchiridion dei Concordati. Due secoli di storia dei rapporti Chiesa-stato (ur. Erminio Lora). Bologna: Edizioni Dehoniane, 2003.

Gradišnik, Marina: *Ribnica, veličina majhnosti: ribniška zgodovina od prazgodovinske naselbine pri Zlebiču do devetdesetih let prejšnjega stoletja*. Ribnica: Muzej Ribnica, 2007.

Krajevni leksikon Dravske banovine. Ljubljana: Uprava Krajevnega leksikona Dravske banovine, 1937.
Kušej, Rado: *Cerkveno pravo katoliške cerkve s posebnim ozirom na razmere v kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev*. Ljubljana: Založba juridične fakultete, 1927.

Letopis Cerkev na Slovenskem. Ljubljana: Nadškofija Ljubljana, 2000.

Rudež Kosler, Olga: *Dnevnik Olge Rudež Kosler. Utrinki iz slovenske zgodovine*. Ribnica: samoizdaja (Katja Zorc Kobi in Jurij Rudež), 2001.

Skubic, Anton: *Zgodovina Ribnice in ribniške pokrajine*. Buenos Aires: Editorial Baraga, 1976.

Smole, Majda: *Graščine na nekdanjem Kranjskem*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1982.

Volčjak, Jure: *Goriška nadškofija na Kranjskem v času apostolskega vikarja in prvega nadškofa Karla Mihaela grofa Attemsa (1750–1774)*. Ljubljana: Teološka fakulteta, 2017 (Acta Ecclesiastica Sloveniae, 39).

Wahrmund, Ludwig: *Das Kirchenpatronatrecht und seine Entwicklung in Oesterreich*. Bd. II. Wien: s. n., 1896.

S U M M A R Y

Lords of the Ribnica manor Anton Rudež Sr. and Anton Rudež Jr. as the last patrons of the parish of Sodražica

The founding of the parish vicariate of Sodražica in 1753 led to the formation of a new pastoral institution which did not inherit the same patron as its home parish of Ribnica. Rather, the patronage was newly granted to the then owners of the Ribnica seigniorium – the Counts of Konbenzl.

According to the preserved archival documentation, the duties and rights of patronage following the purchase of the seigniorium in 1810 were also more or less diligently performed by the new owners, the Rudež family. This is most evident from the calls for the patron's presentation of the new vicar or, rather, parish priest. The large estate pertaining to the castle in Ribnica held patronage of the parishes of Sodražica and Loški Potok. The owners acknowledged this and enjoyed their patronage rights.

The exercise of these rights, however, became a point of dispute in 1936, when the last patron, engineer Anton Rudež Jr., no longer wanted to be a patron, having sold the Ribnica manor and a few nearby land plots to the military treasury. Nevertheless, in 1937, the Kočevje district authorities determined the scope of restoration works on the parish

⁷⁰ NŠAL, Župnije, š. 303, Ordinariat župnijskemu uradu, Ljubljana, 13. 6. 1940.

⁷¹ NŠAL, Župnije, š. 303, Župnijski urad ordinariatu, Sodražica, 25. 6. 1940; Ordinariat župnijskemu uradu, Ljubljana, 27. 6. 1940.

⁷² Ambrožič, Patronatne pravice, str. 528.

house and the agricultural building, based on the findings of competition proceedings. The patron was obliged to cover 20% of the expenses and the rest was imposed on the parish of Sodražica. The planned restoration works were then delayed due to patron Rudež's appeal to the Banovina administration and later the state military treasury filed complaints to interim rulings. Anton Rudež committed suicide in 1938, before the court proceedings were completed.

In line with the provision no. 33/1 of the act of 7 May 1874, the administrative authority only passed a decision regarding the existence of patronage, the dispute over which was decided by the regular court, in accordance with Paragraph 2 of the same provision. Two parties that were considered for (co)patronage under given circumstances mostly presented in the proceedings their claims and statements relating to the dispute over patronage. The latter was tied to *praedium* – the large estate of the former Ribnica seignory rather than the castle as a building.

The subject of the ruling was therefore how much consideration as co-patrons might also be given to parties other than Rudež who, in one way or another, acquired parts of the large estate.

Based on the outcome of the competition proceedings (1939) concerning the renovation of the parish house and the agricultural building, as well as legislation and the hearing of the diocesan ordinariate, the district authorities passed a decision in 1940 »acknowledging the existence of patronage over the church and parish house in Sodražica and instructed the parties in dispute to settle the subject of patronage by launching regular civil proceedings«. The court rejected the objections raised by the representative of the then minor Jurij Rudež and the representative of the state military treasury. The district authorities ultimately determined the scope of restoration works. The legal dispute never reached a closing epilogue due to the onset of the Second World War.